

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา
ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
จังหวัดกาฬสินธุ์

The Integration of Buddhist Principles in the Administration of
School Administrators in Secondary Schools, Under the Jurisdiction
of the Secondary Education Service Area Office Kalasin Province

พระมหาฉัตรเพชร สมาจาโร (พินสันเทียะ)¹

Phramaha Chatpet Samajaro (Puensantia)¹

Received: 25 April 2023; Revised: 8 May 2023; Accepted: 9 May 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จำแนกตามขนาดโรงเรียน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารและครู จำนวน 400 คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและทดสอบความแตกต่าง โดยใช้ค่าสถิติ t-test และ One-way ANOVA กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบการทดสอบสมมติฐาน จำแนกตามขนาดของโรงเรียน รายได้ ระยะเวลาที่เปิดดำเนินการและสถานที่ตั้งของโรงเรียนแตกต่างกันมีระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และข้อเสนอแนะ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีความรู้ความสามารถ มีทักษะ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญงาน และมีมนุษยสัมพันธ์ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้กับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

¹ วัดทัศนารามเตาไห ตำบลหลุบ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์; Wat Thatsanaram Tao Hai, Lub Sub-District, Muang District, Kalasin Province

Corresponding Author, E-mail: chatpatphuentsantai99@gmail.com

คำสำคัญ: การบริหารงานของผู้บริหาร; โรงเรียนมัธยมศึกษา; การบูรณาการหลักพุทธธรรม

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the level of integration of Buddhist principles in the administration of school administrators in secondary schools; under the jurisdiction of the Secondary Education Service Area Office 2) to compare the integration of Buddhist principles in the administration of school administrators in secondary schools Classified by school size is a quantitative research the random population used in the research was 400 administrators and teachers. The tool for collecting data was a questionnaire. The data were analyzed using statistics such as frequency, percentage, mean, standard deviation and test differences. By using statistical t-test and One-way ANOVA, statistical significance was set at 0.05 level.

The results showed that, Administration of School Administrators in Secondary Schools under the jurisdiction of the Secondary Education Service Area Office Kalasin Province Overall, it was at a high level. when comparing hypothesis testing Classified by school size, income, duration of operation and location of schools, there were no significant differences in the level of integration of Buddhist principles in the administration of school administrators in secondary schools. Statistical at the 0.05 level and suggestions, School administrators must have knowledge, competence, skills, and vision skillful and human relations to develop educational institutes for a rapidly changing era.

Keywords: Executive Management; Secondary School; Integration of Buddhist Principles

บทนำ

ในยุคการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ.2552-2561) การศึกษาถือเป็นเครื่องมือหรือกระบวนการสำคัญในการทำให้เกิดความรู้ ความคิด ความสามารถรวมทั้งพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยมและคุณธรรมของบุคคลตั้งแต่รากฐานของชีวิต ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยและพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศยังสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงมีการแข่งขันกันทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้นกระบวนการจัดการศึกษาจึงควรจัดให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลในทุกช่วงอายุอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 จึงได้กำหนดให้มีการปฏิรูปการศึกษาทั้งระบบเพื่อให้การศึกษามีการขับเคลื่อนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความรู้ มีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรมในการบริหารงานให้การส่งเสริมสนับสนุนรูปแบบการจัดการเรียนการสอน มีการวางแผนนโยบายและยุทธศาสตร์อย่างชัดเจนเพื่อความสะดวกต่อการนำไปปฏิบัติเป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษาสร้างความร่วมมือกับทุกฝ่าย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษาทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาในการเป็นผู้นำการปฏิรูปพัฒนาสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน (ธีระ รุญเจริญ, 2555)

ดังนั้น คุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารที่ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะเก่งงานสักเพียงใด หรือสามารถใช้หลักจูงใจจะเป็นผู้นำแบบใด หรือสามารถใช้หลักจูงใจและมีมนุษยสัมพันธ์ได้ดีมากน้อยเพียงใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะขาดเสียมิได้ก็คือ คุณธรรม (สุเทพ ปาลสาร, 2555) สำหรับคุณธรรมของนักบริหารนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) ได้ให้แนวทางของคุณธรรมของนักบริหารไว้ 4 ประการ คือ กำลังความรู้ กำลังความขยัน ความสุจริตกำลังการสังเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นักบริหารทั้งข้าราชการและนักการเมืองสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน สืบเนื่องจากปัญหาเรื่องคอร์รัปชันการขัดแย้งกันในองค์กรคงไม่เกิดขึ้นแน่ ถ้านักบริหารที่ดีสามารถจูงใจคนเก่งให้ปรองดองกันและพร้อมใจกันทำงานเพื่อบรรลุผลตามเป้าหมายและคนไทยจะทำงานเป็นทีมได้ดีขึ้น ถ้ามึ้นักบริหารที่ดีคอยกำกับดูแล ผู้บริหารโรงเรียนที่บริหารงานจนบรรลุความสำเร็จตามที่มุ่งหวังได้ ดังนั้นก็เพราะผู้บริหารได้ยึดหลักคุณธรรมเป็นหลักปฏิบัติในการปฏิบัติงาน

คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ ได้แก่ อิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งเป็นหลักธรรมหรือหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางหรือไปสู่ความสำเร็จได้ เพราะเป็นธรรมมุ่งสอนให้บุคคลเป็นผู้มีความพึงพอใจในงานที่ทำ มีความพากเพียรเอาใจใส่ตลอดจนการใช้สติปัญญาในการทำงาน ซึ่งจะทำให้คนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผล อิทธิบาท 4 มีแรงจูงใจที่เกิดจากตนเอง คือ ความพอใจในการทำงาน โดยไม่เลือกกว่าจะเป็นงานที่ยากหรือง่ายแต่มุ่งจะทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมายเพราะมีความพอใจที่จะทำ ย่อมมีส่วนช่วยในการทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงเป็นคุณธรรมที่ผู้บริหารจะต้องใช้ เพื่อการครองงานเพราะประเทศต้องการคนที่ทำงาน คนทำงานเท่านั้นที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง ความเจริญก้าวหน้าในส่วนตัวของผู้บริหารที่ดี ในส่วนรวมขององค์กรหรือหน่วยงานก็ดีได้มาจากผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาที่ทำงาน งานอย่างเดียวที่จะวินิจฉัยคุณค่าของคน หรือเรียกว่า “ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน” ผู้บริหารที่ใช้อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการบริหารงานย่อมเป็นส่วนรวมใจ รวมงานและสามารถจัดการให้งานในการปฏิบัติหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี ดังนั้น การบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจของเพื่อนร่วมงาน ในการนี้ผู้บริหารจำต้องใช้ทั้งพระเดชในการบริหารงาน ผู้บริหารมุ่งหวังใช้อำนาจหรือพระเดชในการสั่งการแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำงานอย่างเดียวนั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์ในการทำงาน (ธีระ รุญเจริญ, 2549) นอกจากนั้น สุพจน์ แก้วบุตติ (2551) ได้กล่าวว่า ผู้บริหาร

สถานศึกษายังไม่ตระหนักการใช้คุณธรรมในการบริหารงานทำให้งานครูผู้สอนขาดขวัญและกำลังใจ และผู้บริหารมีความรู้เรื่องคุณธรรมไม่ชัดเจนพอ จึงทำให้เมื่อนำไปปฏิบัติไม่ได้ผลเท่าที่ควร ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องสร้างเสริมภาพพจน์ให้เป็นที่ศรัทธาและเชื่อถือซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติ คือ ความรัก ความสงสาร ความชื่นชมยินดี ความมีน้ำใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียงทั้งรายบุคคลและคณะ ผู้บริหารที่ดีควรใช้พระคุณมากกว่าพระเดช หรือใช้อำนาจบารมีมากกว่าอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจากความสำคัญของปัญหาการใช้คุณธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากนี้ผู้พรหม เจนวณิชยานนท์ และสุวรรณี มงคลรุ่งเรือง (2545) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้คุณธรรมในการบริหารงานในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ

จากผลสำคัญดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้ได้คำตอบว่าผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม ในการบริหารงานของผู้บริหารตามหลักธรรม (อิทธิบาท 4) ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจใส่) วิมังสา (การตรึกตรอง) ว่ามีสมรรถนะมากน้อยเพียงใดในการบริหาร เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมตามหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมตามหลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 55 โรงเรียน ปีการศึกษา 2565 จำนวน 3,708 คน

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปีการศึกษา 2565

จำนวน 400 คน โดยประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ได้แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สอบถามข้อมูลส่วนตัวของผู้สอบแบบสอบถามและสถานภาพของโรงเรียนเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ 2 สอบถามทัศนคติของครูผู้สอนโรงเรียนมัธยมศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือเพื่อขอความร่วมมือไปยังโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 55 แห่ง ให้ตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยแจกแบบสอบถาม และเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเองทั้งจำนวน 400 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/FW โดยใช้สถิติดังนี้

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน ใช้ F-test เมื่อพบความแตกต่างจะเปรียบเทียบรายคู่โดยใช้วิธีของเชฟเฟ (Scheffe)

3. การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามรายได้ ระยะเวลาเปิดดำเนินการและสถานที่ตั้งของโรงเรียน ใช้ F-test

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้นำมาสรุปผลปรากฏดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$) ในแต่ละด้านโดยภาพรวมพบดังนี้

ระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการ บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามหลักคุณธรรม (อิทธิบาท 4)			
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านฉันทะ	4.14	0.74	มาก
2. ด้านวิริยะ	4.06	0.66	มาก
3. ด้านจิตตะ	4.11	0.68	มาก
4. ด้านวิมังสา	4.10	0.76	มาก
ภาพรวม	4.32	0.78	มาก

ตารางที่ 1 ระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตามหลักคุณธรรม (อิทธิบาท 4)

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียน เมื่อพิจารณาผลการทดสอบสมมติฐานตามขนาดของโรงเรียน พบว่า

ด้าน	การบูรณาการ พุทธธรรม (อิทธิบาท 4)	ขนาดของโรงเรียน						F
		เล็ก		กลาง		ใหญ่		
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
1	ฉันทะ	4.19	0.48	3.99	0.88	4.21	0.46	2.40
2	วิริยะ	4.07	0.55	3.93	0.78	4.24	0.51	3.63*
3	จิตตะ	4.15	0.60	3.97	0.83	4.39	0.67	5.47*
4	วิมังสา	4.13	0.61	3.94	0.82	4.29	0.76	3.60*
รวม		4.13	0.50	3.96	0.77	4.28	0.52	4.41*

* $P < 0.05$

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์

จากตาราง ได้ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามขนาดของโรงเรียนต่างกัน มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ มีประเด็นที่สมควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. จากผลการศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัจจุบันการบริหารโรงเรียนมุ่งเน้นผลสำเร็จของงานเป็นสำคัญและการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จได้ ซึ่งการปฏิบัติตามหลักธรรมเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของตนเองให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน รวมทั้งสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการปกครอง อันจะนำไปสู่การบริหารงานได้อย่างมีคุณภาพ ดังนั้นผู้บริหารจึงตระหนักถึงความสำคัญในการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม เพื่อเป็นการปรับพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนให้มีความเหมาะสมต่อการบริหารงาน สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีโดยเน้นการครองงานเป็นสำคัญ ผู้บริหารส่วนใหญ่จึงได้มีการปฏิบัติตามคุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 อย่างต่อเนื่องทั้ง 4 ด้าน คือ จิตตะ ด้านฉันทะ ด้านวิมังสา และด้านวิริยะ ดังที่ นงนุช วงษ์สุวรรณ (2546) กล่าวว่า ในการจัดการบริหารในทุก ๆ ด้านของโรงเรียน ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ที่จะทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แต่บุคคลกลุ่มใหญ่ที่ปฏิบัติจริง ได้แก่ กลุ่มครูผู้สอน หากบุคคลทั้งสองกลุ่มนี้มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน การพัฒนาโรงเรียนย่อมมีความเป็นไปได้สูง ดังกรมสามัญศึกษา (2562) ได้กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่ทำให้สำเร็จตามความประสงค์ 4 อย่างหรือหลักความสำเร็จทางให้ถึงความสำเร็จดีเยี่ยม ด้วยเหตุนี้ในการบริหารงานของผู้บริหารตามความคิดเห็นของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จึงอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ จำแนกตามขนาดโรงเรียน รายได้ ระยะเวลาที่เปิดดำเนินการและสถานที่ตั้งของโรงเรียน สามารถมีประเด็นที่สมควรนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

- 2.1 ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

จังหวัดกาฬสินธุ์ มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีขนาดโรงเรียนแตกต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีเพียงด้านเดียวที่ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ .05 ได้แก่ ด้านฉันทะ ทั้งนี้อาจเพราะว่า โรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันนั้น จะมีปริมาณงานที่แตกต่างกันและได้รับจัดสรรงบประมาณแตกต่างกันด้วย คือ โรงเรียนขนาดใหญ่จะได้รับจัดสรรงบประมาณมากกว่าโรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็ก เมื่องบประมาณขาดแคลนจึงทำให้การบริหารงานไม่สามารถทำได้อย่างเต็มศักยภาพ อันส่งผลให้พฤติกรรมด้านคุณธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กไม่สามารถปรากฏอย่างชัดเจน ผลงานที่ปรากฏจึงไม่บรรลุวัตถุประสงค์เท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้อาจจะเป็นสาเหตุทำให้ครูผู้สอนจึงมีความคิดเห็นว่าผู้บริหารโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานมีความแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559) กล่าวว่า ธรรมเป็นเครื่องทำให้งานสำเร็จตามความประสงค์แต่สิ่งที่คนต้องการตรงกันคือ ทรัพย์ ยศ และผลงาน ทรัพย์เป็นสิ่งประสงค์ที่สำคัญ เพราะทรัพย์เป็นสิ่งอาศัยใช้สอยในการดำรงชีวิตประจำวัน ย่อมเป็นที่ปรารถนาของคนโดยทั่วไป เพราะนำเกียรติและผลงานทางการศึกษามาสู่ตน และลักษณะเลิศวิวานันท์ (2564) ที่สรุปว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาที่อยู่ในโรงเรียนต่างขนาดกันมีความแตกต่างกัน

2.2 ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีรายได้ของผู้บริหารแตกต่างกัน พบว่า ผู้บริหารที่มีรายได้แตกต่างกันมีระดับพฤติกรรมด้านหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในปัจจุบันจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาทุกคนจะต้องยึดหลักในการครองตน ครองคนและครองงาน ซึ่งผู้บริหารจะต้องมีคุณธรรมที่เหมาะสมในการบริหารงานเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคลากรในโรงเรียนและแสดงถึงภาพลักษณ์ตัวแทนที่ดีของโรงเรียนที่ควรปรากฏให้ชุมชนเห็น อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกให้ครูเห็นสมรรถภาพและความสามารถของตนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนที่มีรายได้ต่ำ หรือผู้บริหารที่มีรายได้สูง จึงให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมในการบริหารงานอย่างจริงจัง รายได้ของผู้บริหารจึงมิได้มีผลทำให้พฤติกรรมของผู้บริหารแตกต่างกัน ดังที่กรมสามัญศึกษา (2562) กล่าวถึงหลักการในดำรงตนในฐานะผู้บริหารไว้ว่า ชีวิตผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานจะต้องพบหรือสัมพันธ์ไม่น้อยกว่า 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและประชาชนหรือชุมชน ดังนั้นหลักการครองตน และหลักการครองคนเพื่ออยู่ร่วมกันบุคคลดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานจะต้องนำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติ

2.3 ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีระยะเวลาที่เปิดดำเนินการแตกต่างกัน พบว่า ผู้บริหารที่อยู่ในโรงเรียนที่มีระยะเวลาเปิดดำเนินการแตกต่างกัน มีระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโรงเรียนที่มีระยะเวลาเปิดดำเนินการนานเกิน 20 ปีขึ้นไป จึงทำให้ครูเกิดความมั่นใจว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปกครองเกิดความเชื่อถือศรัทธา เพราะเห็นว่าเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งมานานน่าจะมีระบบการจัดการเรียนการสอนที่ดี บุคลากรและครูผู้สอนในโรงเรียนน่าจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และมีสถิติของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาแล้วเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงอย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนที่มีระยะเวลาที่เปิดดำเนินการตั้งแต่ 10-15 ปี ความพร้อมในด้านต่าง ๆ อาจจะน้อยกว่าโรงเรียนที่มีระยะเวลาเปิดดำเนินการมานานกว่า

2.4 ผลการเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีสถานที่ตั้งของโรงเรียนแตกต่างกัน พบว่าผู้บริหารที่อยู่ในโรงเรียนที่มีสถานที่ตั้งแตกต่างกัน มีระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในปัจจุบันโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ตั้งอยู่ในหรือนอกเขตชุมชนก็ตาม ผู้บริหารโรงเรียนทุกโรงเรียนได้ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปการศึกษา จึงเร่งการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาด้านมาตรฐานคุณภาพการศึกษา การพัฒนาอาคารสถานที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารมีการพัฒนาตนเองในด้านความรู้คุณธรรมอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่ดี มีความรู้ มีคุณธรรม สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้ผู้บริหารที่อยู่ในโรงเรียนในเขตชุมชนและนอกเขตชุมชนมีคุณธรรมในการบริหารงานมุ่งที่จะไปสู่ความสำเร็จของงานเช่นเดียวกัน ทำให้พฤติกรรมด้านคุณธรรมอิทธิบาท 4 ที่ไม่แตกต่างกัน ดังที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565) กล่าวได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ คือ ผู้บริหารที่มีคุณลักษณะที่ดีมีคุณธรรม มีความรู้และทักษะในการบริหารงานเป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้ผู้วิจัยสังเคราะห์เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสถานศึกษานับเป็นองค์กรทางการศึกษาในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาที่สำคัญ โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำองค์กรเป็นกลไกและเป็นตัวแปรสำคัญในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพผู้บริหารต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ทางการบริหาร เพื่อการเปลี่ยนแปลงต้องใช้ความสามารถที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ปฏิบัติ เนื่องจากนั้นสิ่งที่ขาดมิได้ก็คือ หลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีมุมมองในการบริหารการทำงานเชิงกลยุทธ์ รู้จักการประมวลวิเคราะห์ ประเมินและตัดสินใจ และรับผิดชอบการดำเนินงานตามปกติของสถานศึกษาในทุกด้าน ต้องมีวิสัยทัศน์ใหม่ในการบริหารจัดการให้การดำเนินงาน

เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องปรับแนวคิดในการบริหารจัดการบุคลากรที่เน้นการแก้ปัญหาและดำเนินการพัฒนาที่ผสมผสานชัดเจนทั้งเชิงนโยบายและภาคปฏิบัติ ต้องมีพฤติกรรมการบริหารแบบเชิงรุก เน้นผลงานหรือผลสำเร็จตามเป้าหมายและคุณภาพที่ได้วางไว้เป็นหลักสำคัญ ผู้บริหารต้องชี้แนะและให้การสนับสนุน ต้องรู้จักการประสานงานและการดึงศักยภาพของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในงานและกิจกรรมของสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี ต้องมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่ม ชี้นำแนวทางความคิด และประสานความคิดที่ดีในการทำงานได้เป็นอย่างดี สามารถสร้างความเข้าใจร่วมกับบุคลากรและประสานสัมพันธ์กับบุคลากรทุกฝ่ายได้ด้วยดี ยึดหยุ่นในการประสานสัมพันธ์กับบุคลากรทุกระดับได้เหมาะสมเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้บริหารขนาดโรงเรียนทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ผู้บริหารได้ใช้บูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งผลการศึกษารวมโดยอยู่ในระดับมากทุกข้อ เพราะว่าผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญในการปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม เพื่อเป็นการปรับพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนให้มีความเหมาะสมต่อการบริหารงาน สามารถร่วมงานกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดีโดยเน้นการครองงานเป็นสำคัญ ผู้บริหารส่วนใหญ่จึงได้มีการปฏิบัติตามคุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 อย่างต่อเนื่องทั้ง 4 ด้าน คือ จิตตะ ด้านฉันทะ ด้านวิมังสา และด้านวิริยะผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผลให้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการสำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อจะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างความรู้ ส่งเสริม และปรับปรุง โดยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยนำไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนำไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า ระดับการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ ในภาพรวมการบูรณาการหลักพุทธธรรม (อิทธิบาท 4) ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่อยู่ในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้นผู้บริหารที่อยู่ในโรงเรียนขนาดเล็ก และขนาดกลางควรจัดหางบประมาณเพิ่มเติมจากองค์กรสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อจัดนำมาเป็นงบประมาณในการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม (อิทธิบาท 4) มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นพัฒนาด้านที่มีความแตกต่างกันสูง คือ ด้านจิตตะ

ด้านวินัย และด้านวิมังสา ตามลำดับ เพื่อให้มีการบริหารงานโรงเรียนมีประสิทธิภาพทัดเทียมกับโรงเรียนขนาดใหญ่

1.2 ระดับประสิทธิผลการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานงบประมาณ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรตระหนัก มุ่งมั่น และพัฒนางานการบริหารงานในด้านมีค่าเฉลี่ยน้อย เพื่อให้การบริหารงานในทุก ๆ ด้านมีประสิทธิภาพสู่มาตรฐานทางการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้หลักคุณธรรมหมวดอื่น และขยายเป็นขั้นพื้นฐานการศึกษา

2.2 ควรศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมสามัญศึกษา. (2562). *ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา*. กรุงเทพฯ: กรมสามัญศึกษา.
- กฤษณะ เลิศวิชานันท์. (2564). *รูปแบบการบริหารจัดการแบบบูรณาการในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามบริบทพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. นครปฐม: สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา.
- ธีระ รุญเจริญ. (2549). *สู่ความเป็นผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.
- _____. (2555). *ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- นงนุช วงษ์สุวรรณ. (2546). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักส์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *เครื่องมือส่งเสริมการขับเคลื่อนประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา)*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- สุเทพ ปาลสาร. (2555). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- สุพจน์ แก้วบุตดี. (2551). ผลการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และการคิดอย่างเป็นระบบวิชาพลศึกษา หัวข้อเรื่องโภชนาการสำหรับการออกกำลังกายและการควบคุมน้ำหนัก. ขอนแก่น: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี.
- อุไรพรรณ เจนวาณิชยานนท์ และสุวรรณี มงคลรุ่งเรือง. (2545). การประกันคุณภาพการศึกษา. วารสาร มจร.วิชาการ. 5(10), 46-51.